

FRA FILIP LASTRIĆ (1700.—1783.)

Marka Cvitkušić

Fra Filip Lastrić jedan je od najučenijih franjevaca i najvećih kulturnih radnika Bosne i Hercegovine u 18. stoljeću.¹ Djela je pisao hrvatskim jezikom (slavo-bosanskim) ikavskim govorom, kako se tada većinom govorilo u Bosni, a pisao je nešto i latinskim jezikom.

Fra Filip se rodio 1700. godine u Očevlju kod Vareša; na djelima se potpisivao: o. fra Filip iz Očevlje ili P. F. Philippi ab Ochievja. U franjevački red stupio je u devetnaestoj godini (1719); nakon svršenog novcijata u Kraljevoj Sutjesci poslaše ga 1. travnja 1720. s još nekoliko kolega na više studije u Italiju koja je u to vrijeme bila nosilac obnove školstva i oduševljenja za Scotovu nauku. Tamo je završio studij filozofije (3 godine), a onda nastavio studij teologije u trajanju od 4 godine. Pošto je položio lektorski ispit,² postavljen je za profesora filozofije u Požegi, gdje je filozofsko učilište uspostavljeno 1705. god., a Požega uz Veliku bijaše jedini samostan u Slavoniji u vrijeme turske vladavine.³

Poslije trogodišnjeg predavanja filozofije na požeškom učilištu, Lastrić je na provincijskom kapitolu u Čuntiću travnja 1729. postavljen učiteljem novaka u Kraljevoj Sutjesci gdje se isitiče i kao vrlo aktivan pastoralni radnik. Umjesto njega katedru filozofije preuzima Franjo Ivanović.

Dvanaest godina kasnije izabran je za provincijala Bosne Srebrene i na tome položaju ostaje četiri godine (1741—45). Tom je zgodom gyöngyöski kroničar zabilježio: »Fra Filip iz Očevije, podrijetlom iz bosanskog kraljevstva, muž proslavljen u mnogim i teškim provincijskim službama; savjesno je i s velikim uspjehom za mladež i dobro cijele provincije, što je vrijedno spomena predavao trogodišnji tečaj filozofije u Požegi u samostanu sv. Duha; pozvan u domovinu, mnogo je koristio kao učitelj novaka, odgojitelj dječaka i istodobno i godišnji propovjednik u Sutjesci u samostanu sv. Ive Krstitelja...«⁴

Prije nego je postao provincijalom stavlja se na čelo bosanskim franjevcima i to u vrijeme prve podjele provincije 1735. god. Iste godine imenovan je kustosom, te do u Rim prati generalnog vizitatora Cajetana ab Interaquisia te tamo brani prava franjevaca koji su bili još pod turskom upravom. Za vrijeme službe provincijala napisao je četiri značajne okružnice, a osim toga tiskao je *Lastan, kratak i koristan: pače redovnikom potribit nauk i način dilovati molitvu od pamti...* (1742).

Godine 1752. biva ranjen te nekoliko mjeseci leži u sutješkom samostanu i sprema propovjedničko djelo *Testimonium bilanium seu Sermones panegyrico-dogmatico-morales...* (latine et illyrice elaborati) koje tiska u Mlecima 1755. Dvije godine poslije (1757) pod utjecajem općeg razvoja događaja među franjevcima u našim krajevima i teškog političkog stanja otcijepili su se franjevci Prekosavci i osnovali posebnu provinciju sv. Ivana Kapistrana, a Bosna je bila skućena na kustodiju; nije bila više redodržava. Tom zgodom fra Filip odlazi osobno u Rim i isposlova Bosni Srebrenoj opet prvenstvo nad mladom provincijom sv. Ivana Kapistrana i vrati joj čast redodržave. I tako »...nadeći se ovdje u Rimu, zarad uzdignutja upadnute Majke plodne, pristare Provincie Bosanske, još od 22. rujna ove god. 1758. za odtirati dangubu, Koja nas,

¹ Andrija Zirdum, *Lastrićev rukopis »Universa aristotelicoscotica philosophia«*, zbornik JUKIC 3, Sarajevo, 1973, str. 87.

² Samo oni studenti koji su s odličnim završili studij mogli su se natjecati za profesorsku službu.

³ Usp. J. Božićković, *Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339—1735)*, Beograd, 1935, str. 117. Lastrić je počeo predavati na požeškom učilištu 29. kolovoza 1726.

⁴ J. Jelenić, *Spomenici kulturnog rada...* 70.

po Svidočbi s. pisma, uči zloću: ispisa; i dado za pritisnutje 16. dan Studenoga ovi način Kratak činiti PUT KRIŽA...»⁵

Po završetku misije u Rimu, koja je bila uspješna, vraća se u Bosnu sredinom veljače 1759. god. Tri godine poslije izabran je na provincijskom kapitolu da sudjeluje na generalnom kapitolu u Mantovi umjesto bolesnog provincijala. Znajući da će na tome sastanku biti rasprave sa slavonskim, ugarskim i srijemskim franjevcima o minulim događajima radi kojih je fra Filip morao 1757. putovati u Rim, ubrzo sprema (1762) i tiska na nekih petnaestak stranica prvo izdanje svoje povijesti *Epitomae vetustatum provinciae bosnensis* (Jezgro starina bosanske pokrajine). Podijelio ga je sudionicima kapitula i tako je predviđena rasprava bila skinuta s dnevnog reda.

U travnju 1765. odlazi u Veneciju tiskati svoja četiri djela⁶: drugo prošireno izdanje *Epitomae*, zatim *Nediljnik dvostruk* »po dva govorenja za svaku nedilju priko godine lasna, kratka i ravna«; *Od'uzame*⁷ — priručnik duhovnim licima, a sadrži najpotrebnije stvari. Četvrti dio ovoga djela, gdje su istumačena evanđelja svetačkih blagdana i nedjelja kroz godinu, jest prijevod uzet iz talijanske knjige *Parocco al Altare*,⁸ *Svetnjak*, propovijedi za svetačke dane. Svršivši predviđene poslove vraća se u Bosnu tek u lipnju 1766.

U tim djelima nađe se i po koja svjetovna priča kao što je npr. ona o Ezopu (u odjeljku »Od mrljanja i ozloglašenja«) koji u jeziku vidi ono čovjekovo najbolje i najgore. Tumačeći četvrtu zapovijed Božju: Poštuj oca i mater da dugo živiš... navodi priču *Nezahvalni sin i žaba zapušača*. Sin ispeče kokoš, međutim u taj mah naiđe mu otac. On sakrije kokoš i pruži mu samo komad kruha. Kada je kasnije otkrio kokoš, skoči mu žaba s kokoši na lice i tu se prilijepi. Spomenimo još i priču *Priliku ili iskaz glasovit* koju je fra Filip našao kod talijanskog isusovca Pavla Segnerija, a govori o rodoskrvnuću brata i sestre. Poput drugih pisaca svećenika (Divkovića, Muliha, Fučeka) 17-og i 18-og stoljeća, i Lastrić se voli služiti srednjovjekovnim bajkama i legendama, da bi njihovim jednostavnim sadržajem pokazao tadašnjem puku (i svima onima koji ga budu čitali) težinu ljudskih poroka, ali s druge strane i veličinu božanske Ljubavi. U očima današnjih povjesničara i kritičara književnosti to zvuči nekako nesvakidašnje, pomalo naivno... Ali svaku tu riječ treba promatrati pod perspektivom onoga vremena i mentaliteta kada je ona nastala. Treba uzeti u obzir i to da su se tadašnji propovjednici u svojim propovijedima mnogo služili parabolama i usporedbama, pa su, ne smatrajući to nikakvom »naivnosti«, za određene propovijedi i pouke upotrebljavali legende i bajke.

U Anconi god. 1776. izlazi treće prošireno i konačno izdanje njegove povijesti *Epitomae vetustatum provinciae bosnensis* gdje je opisao povijest Bosne za vladavine banova i kraljeva, osnivanje franjevačke redodržave Bosne Argentine, odvajanje od nje Dalmacije, Karniolije, Bugarske i Slavonije; donosi broj samostana i katalog pisaca franjevaca i njihovih tiskanih djela.

U sutješkom samostanu (Kraljeva Sutjeska) nalazi se u rukopisu Lastrićevo filozofsko djelo *Philosophia* (Universo aristotelico-scotica philosophia)⁹ izrađena prema franjevačkom filozofu Duns Scotu. Pisao ga je fra Filip od 29. kolovoza

⁵ Kratak način činiti PUT KRIŽA Koga izvadi iz razliki Kgnixiczha djački, i talianski 'O. F. FILIP iz OCHIEVIE Reda Magnae Br. S. O. F. Provinciae Bosanskae jur Provincial. I cini da se pritisne u Rimu 1758. U Stamparij Ivana Generosa Salomon. S' Dopushtenjem Starishinah.

⁶ Prvo djelo je povijesno, a druga tri su propovjednička i ukupno broje 1120 stranica. Dok je dobio sva potrebna dopuštenja i dok je izvršio korekturu, trebalo mu je godinu dana.

⁷ *Od'uzame* je djelo koje je kod starih misnika bilo vrlo omiljeno radi svoje kratkoće, a u njemu su »vazda u nidri« imali kršćanski nauk istumačen u 24 govora, upute u pastoralne poslove, istumačeno vjerovanje u 12 govora i 92 propovijedi za sve svećkovine i nedjelje kroz godinu. Grga Ilić, Varešanin (tada još provincijal) priredio je 1796. drugo izdanje ovoga djela, dodavši mu još 14 svojih propovijedi.

⁸ Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od 16. do 18. st. u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb, 1969, str. 300.

⁹ Andrija Zirdum, nav. dj., 87—98.

1726. god. do 28. svibnja 1729. i spada među najstarije filozofske rukopise u Bosni, jer iz 17. stoljeća i ranijih stoljeća nemamo originalnih djela s područja filozofije nastalih na bosanskom tlu. Profesori filozofije uglavnom su se služili u svojim predavanjima skolastičkim priručnicima stranih autora. Djelo ima 397 stranica¹⁰ pisanih sitnim i čitljivim rukopisom, dosta pregledno i uredno.

Poslije predgovora i uvoda, gdje donosi definiciju filozofije i logike, Lastrić prelazi na obradu pojedinih pojmova i traktata, kao riječ, ime, govor, vrste iskaza i njihove logične odnose, narav modalnih iskaza, sredstva i način spoznaje, vrste silogizama, sofizmi. Nadalje dolaze raspave o višoj logici, traktat o (Aristotelovim) kategorijama, o fizici prema Duns Scotu; traktat o nebu, svijetu i elementima; traktat o duši i na koncu traktat o metafizici(i). Na kraju ovoga djela nalazi se *napomena*, gdje između ostalog piše: »...S malo riječi mnogo sam rekao: razboritu je čovjeku i malo dovoljno. Svoju filozofiju završavam onim riječima s kojima sam i započeo, govoreći s kraljem-pjesnikom: 'Početak je mudrosti strah Gospodnji', i s najmudrijim: 'Ako kome od vas nedostaje mudrosti neka ište od Boga'. Njemu čast i slava u vjekovječne vjekove. Amen. Doprčeno: 28. svibnja 1729«.

Pri pisanju svoje *Philosophiae* fra Filip se mnogo služio Scotovim tumačenjem Aristotela, Platonovom i Aristotelovom filozofijom; nadalje često navodi Augustina, Bazilija, Anastazija, Boetia, Porfirija, Tomu, te od skolastika (17. st.) Mastria (1601—1673, talijanski franjevac, filozof i teolog), Pontiusa (1603—1670, irski franjevac, filozof i teolog; bio je obdaren snažnim i ostrim intelektom!) i Frasena (1620—1711, sorbonski doktor, franjevac, filozof i teolog). Lastrić ne ulazi u rasprave s tomističkim misliocima, nego samo iznosi čistu filozofiju na način skolastika. »Ovaj je rukopis plod mladenačkog entuzijazma s kojim je Lastrić proučavao filozofiju, orijentiran skolastičko-skotistički. On nam predstavlja Filipa Lastrića vrlo marljiva i široko izobrazena čovjeka, koji je znao poučiti i oduševiti...«¹¹

Lastrić je suradnik Farlatija; on mu je za *Illyricum sacrum* izradio opis Bosne. On je nadalje suradnik i mađarskog historičara i biografa Horanyia, ovaj ga spominje u predgovoru djela *Memoria Hungarorum et Provincialium*, a u II. svesku obradio je njegov život i rad.¹²

I na kraju spomenimo i to da je Lastrić vodio ljetopis svoje redodržave sve do smrti koja ga je zatekla u 83-oj godini života 9. travnja 1783. u franjevačkom samostanu u Sutjesci.

ISPRAVAK

U prošlom se broju u članku Rajmunda Kuparea, koji treba glasiti: OSNOVNE CRTE TOMINE TEORIJE UMJETNOSTI (str. 186—191) potkralo nekoliko tiskarskih (korektorskih) pogrešaka, pa molimo cijenjenog autora i čitatelje da uvažavaju ovaj ispravak: na str. 189, redak 11. umjesto *priroda temelji* treba stajati: *priroda daje temeljni* (autor je stavio *suštinski*); redak 16. iza riječi *misli* valja umetnuti ispušteni redak: *kao što je Sin slika Očeva (imago Patris); umjetničko djelo može nastati prema slici (ad imaginem), koju umjetnik ima u misli*; na str. 190. redak 1. umjesto *djelovanja* treba biti *djelova*. — Molimo oprostjenje za ovaj propust.

¹⁰ Stranice se po broju redaka međusobno dosta razlikuju. Tako neke stranice imaju i do sedamdeset redaka, a to zato što ima obilje skraćena (npr. str. 381). U ovom rukopisu Lastrić upotrebljava ukrasna slova (tako počinju pojedina poglavlja). Ornamentikom ukrašava završetke pojedinih traktata. One stvari koje je želio istaknuti u ovom spisu pisao je krupnijim slovima i podvučeno.

¹¹ Andrija Zirdum, nav. dj., 98.

¹² Krešimir Georgijević, nav. dj., 300.